

Examen HAVO 2025

tijdvak 2
woensdag 18 juni
13.30 - 16.30 uur

economie

Dit examen bestaat uit 27 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 57 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Macro-dilemma's

In veel EMU-landen is sprake van een laagconjunctuur, in enkele landen zelfs van een recessie. Daarom pleiten economen in verschillende EMU-landen voor het voeren van anticyclisch begrotingsbeleid.

De EMU-landen kunnen geen anticyclisch begrotingsbeleid voeren, als hun overheidstekort dan uitkomt boven de afgesproken grens van maximaal 3% van het bbp.

- 2p 1 Leg uit dat regeringen door de afgesproken grens voor het overheidstekort, tijdens een recessie, beleid moeten voeren dat de recessie juist groter maakt.

Het beleid in het buitenland heeft gevolgen voor Nederland.

- 2p 2 Leg uit als andere EMU-landen in een recessie anticyclisch begrotingsbeleid voeren, het bbp in Nederland kan stijgen.

Als landen anticyclisch begrotingsbeleid gaan voeren, heeft dit ook invloed op het overheidssaldo. In onderstaande tabel is de invloed van anticyclisch begrotingsbeleid op het overheidssaldo weergegeven.

Verandering overheidssaldo van Nederland en EMU-landen

	Andere EMU-landen voeren anticyclisch begrotingsbeleid.	Andere EMU-landen voeren geen anticyclisch begrotingsbeleid.
Nederland voert anticyclisch begrotingsbeleid.	↓ ; ↓	↓↓ ; ↑
Nederland voert geen anticyclisch begrotingsbeleid.	↑ ; ↓↓	= ; =

Noot: een pijl omhoog betekent een verbetering van het overheidssaldo en een pijl omlaag betekent een verslechtering.

- 3p 3 Verklaar de uitkomst in de cel linksonder.
Doe het als volgt:
- Leg uit waarom het overheidssaldo van Nederland stijgt.
 - Leg uit waarom het overheidssaldo van andere EMU-landen sterker daalt.

Als overheden besluiten anticyclisch begrotingsbeleid te voeren, worden extra uitgaven veelal gefinancierd met leningen, wat leidt tot een hogere staatsschuld.

- 2p **4** Zullen de overheidsbestedingen in de toekomst door het huidige anticyclisch begrotingsbeleid toenemen of afnemen? Leg je keuze uit.

Om de recessie te bestrijden, maar toch de overheidstekorten te bewaken, stellen regeringsleiders voor om afspraken te maken binnen de EMU over gezamenlijk anticyclisch begrotingsbeleid. Een econoom stelt dat de afspraken voor Nederland weinig uitmaken: "Als nu niet wordt bezuinigd, zal Nederland het vertrouwen van de financiële markten verliezen."

- 2p **5** Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste redenering.
Door een toenemend overheidstekort moet de Nederlandse overheid meer lenen, waardoor de rente ...(1)... Het aanbod van staatsobligaties neemt ...(2)... en dat leidt tot een ...(3)... van de obligatiekoersen. Een stijgende staatsschuldquote leidt vanwege het grotere kredietrisico tot afnemend vertrouwen bij beleggers, waardoor de rente ...(4)...

Kies uit:

bij (1) stijgt / daalt

bij (2) toe / af

bij (3) stijging / daling

bij (4) verder stijgt / verder daalt

Opgave 2 Neem accijns met een korreltje suiker

Uit een krant:

De Mexicaanse overheid heeft op 1 januari 2014 een suikeraccijns ingevoerd om de negatieve externe effecten van overmatige suikerconsumptie terug te dringen. Sindsdien betalen Mexicanen een heffing in de vorm van een vast bedrag per pond¹⁾ suiker. De invoering van een suikeraccijns heeft in Mexico het gewenste effect gehad: over heel 2014 nam de verkoop van suiker met gemiddeld 6 procent af, wat neerkomt op een verminderde consumptie van 1,5 pond per persoon. Deze lagere consumptie blijkt niet evenredig te zijn verdeeld over de verschillende inkomensgroepen, want de vraag naar suiker van mensen met een laag inkomen is prijselastischer dan die van mensen met een hoog inkomen.

noot 1 een pond = 500 gram

- 2p **6** Leg uit dat overmatige suikerconsumptie tot negatieve externe effecten leidt.

Gebruik bovenstaand krantenartikel.

- 1p **7** Bereken de gemiddelde consumptie van suiker per persoon in 2014, na de invoering van de suikeraccijns.

Gebruik bovenstaand krantenartikel en bron 1.

- 2p **8** Welke grafiek geeft de vraag naar suiker van Mexicanen met een laag inkomen het best weer? Leg je antwoord uit.

De Mexicaanse overheid heeft als doelstelling de totale consumptie van suiker met minimaal 25% te beperken. Dit wil ze bereiken met de ingevoerde accijns. Stel dat in Mexico de prijs van een pond suiker vóór invoering van de accijns 4,50 peso bedraagt.

Gebruik bron 2.

- 3p **9** Laat met een berekening zien dat de doelstelling van de Mexicaanse overheid wordt bereikt.

De invoering van de suikeraccijns heeft gevolgen voor zowel het consumentensurplus als het producentensurplus op de markt van suiker (zie bron 2).

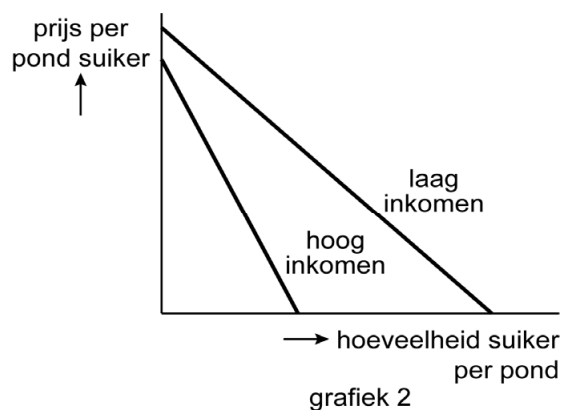
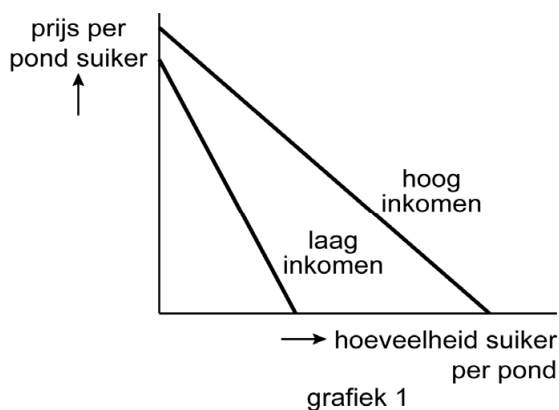
Gebruik bron 2.

- 3p **10** Geef met letters het oppervlak aan dat het consumenten- en producentensurplus weergeeft en het oppervlak dat de accijnsopbrengst weergeeft **na** het heffen van de suikeraccijns. Neem daarvoor onderstaande tabel over op het antwoordblad en vul aan op de stippellijnen.

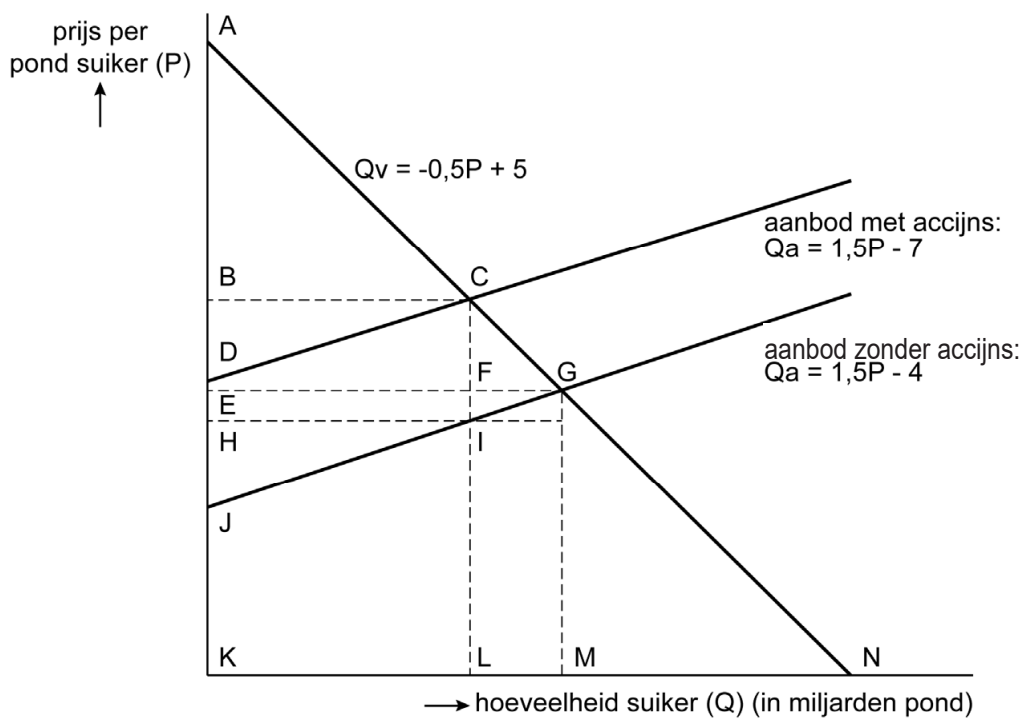
oppervlak consumentensurplus	
oppervlak producentensurplus	
oppervlak accijnsopbrengst	

Opgave 2 Neem accijns met een korreltje suiker

Bron 1 Vraaglijn naar suiker van lage en hoge inkomens in Mexico

Bron 2 Grafische weergave totale suikemarkt

Opgave 3 Vraag en aanbod van aandelen

Uit een krant:

Afgelopen maand daalden de aandelenkoersen in de Verenigde Staten (VS) zeer sterk. In één week zelfs gemiddeld met 8,5 procent. Deze daling wordt door een deel van de beursanalisten gezien als een 'gezonde' correctie. Andere analisten maken zich juist zorgen over het effect dat deze daling heeft op het consumentenvertrouwen.

De aandelenkoers wordt bepaald door vraag en aanbod van aandelen op de aandelenmarkt.

- 2p 11 Leg uit dat door de daling van de aandelenkoersen, via het consumentenvertrouwen, het bbp kan afnemen.

Vanwege hoge inflatiecijfers in de VS heeft de Amerikaanse Centrale Bank (Fed) de rente aangepast.

- 2p 12 Leg uit of de Fed de rente heeft verhoogd of verlaagd.

De aanpassing van de rente heeft, via de conjunctuurzijde, invloed op de hoogte van de aandelenkoersen. De aanpassing heeft ook effect gehad op de structuurzijde van de economie.

- 2p 13 Leg het negatieve verband uit tussen de rentestand en de aandelenkoersen via de conjunctuurzijde van de economie.

- 2p 14 Leg het negatieve verband uit tussen de rentestand en de structuurzijde van de economie.

Aan het einde van het kwartaal zijn de aandelenkoersen weer gestegen. Een belegger koopt op 31 januari 4.000 aandelen ASML en 6.000 aandelen ING. Op 1 april verkoopt de belegger deze aandelen weer. De aandelenkoersen zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Nederlandse aandelenkoersen op de beurs in de VS

aandeel	koers (\$) 31 januari	koers (\$) 1 april
ASML	149,40	187,50
ING	14,61	18,32

- 2p 15 Bereken de winst van de belegger in procenten van het aankoopbedrag.

Opgave 4 Verzekeraar neemt geen risico

In een land zijn mensen verplicht zich te verzekeren voor basiszorg. Zorgverzekeraars hebben een wettelijke acceptatieplicht voor de basiszorgverzekering.

De zorgverzekeraars richten zich in hun marketing op specifieke doelgroepen zoals studenten. Met name studenten zijn vanwege hun lage leeftijd over het algemeen gezond, waardoor ze weinig zorgkosten maken. Deze marketing gericht op bepaalde doelgroepen kan echter leiden tot ongewenste situaties op de zorgverzekeringsmarkt.

Gebruik bovenstaande tekst en bron 1.

- 2p 16 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste redenering. Op de markt van basiszorgverzekeringen is er sprake van ...(1)... solidariteit. De zorgverzekeraars zijn actief op een ...(2).... Op deze markt is er sprake van ...(3)... concurrentie. Het aantrekken van studenten leidt tot ...(4)... voor de zorgverzekeraar die de studenten aantrekt.
- Kies uit:
- bij (1) verplichte / vrijwillige
 - bij (2) oligopolistische markt / markt van monopolistische concurrentie
 - bij (3) volkomen / onvolkomen
 - bij (4) averechtse selectie / risico-aversie / kostenvoordeel

Zorgverzekeraars A en C zijn beide van plan om een campagne te voeren. Deze campagne is gericht op studenten. De kosten van de campagne zijn voor A en C gelijk vast bedrag. Een econoom maakt een pay-offmatrix (zie bron 2). In deze matrix zijn de winstveranderingen van de verzekeraars niet gelijk aan elkaar als één verzekeraar geen campagne voert en de andere verzekeraar wel.

Als verzekeraar A bijvoorbeeld wel campagne voert en verzekeraar C niet, zal de winst van verzekeraar A met 10% stijgen. Als verzekeraar A geen campagne voert en verzekeraar C wel, zal de winst van verzekeraar C met 9% stijgen.

Gebruik bron 1 en 2.

- 2p 17 Leg dit verschil in winstveranderingen uit aan de hand van de gemiddelde constante kosten van de verzekeraars.

Gebruik bron 2.

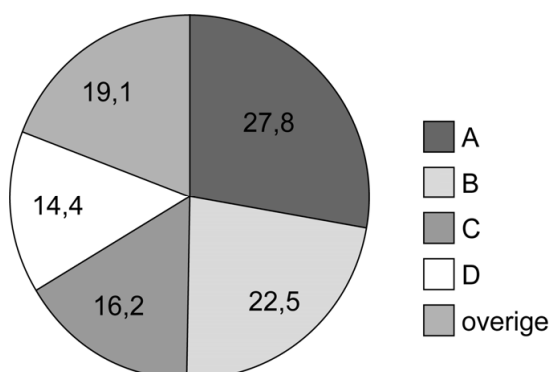
- 2p 18 Leg met behulp van getallen uit de matrix in bron 2 uit of er sprake is van een gevangenendilemma.
- Doe het als volgt:
- Leg uit of beide verzekeraars een dominante strategie hebben.
 - Beredeneer vervolgens of er sprake is van een gevangenendilemma.

De overheid in dit land heeft een vereveningsfonds ingesteld. Alle zorgverzekeraars storten per verzekerde een bedrag in dit fonds. Zorgverzekeraars met relatief veel slechte risico's kunnen een beroep doen op dit fonds en kunnen zo een deel van de zorgkosten die ze maken compenseren.

- 2p **19** Leg uit waarom de overheid een vereveningsfonds instelt voor de basiszorgverzekering.
- 2p **20** Leg uit dat een doelgroepencampagne minder financieel voordeel voor de zorgverzekeraar oplevert als er sprake is van een vereveningsfonds.

Opgave 4 Verzekeraar neemt geen risico

Bron 1 Marktaandeel als percentage van de totale afzet van de verschillende zorgverzekeraars in Nederland

Bron 2 Pay-offmatrix: procentuele winstveranderingen van zorgverzekeraars

		C	
		geen campagne	wel campagne
A	geen campagne	0% ; 0%	-5% ; +9%
	wel campagne	+10% ; -6%	-1% ; -1%

Opgave 5 Economisch beleid

De stemming op markten wordt vaak aangeduid als het marktsentiment. Dit sentiment wordt onder meer beïnvloed door politieke gebeurtenissen, economische cijfers en verwachtingen.

In een land kondigde de zojuist gekozen president haar nieuwe beleid aan. Zij heeft onder andere belastingverlagingen en omvangrijke investeringen in infrastructuur aangekondigd. De verwachting is dat door dit beleid het consumentenvertrouwen en het producentenvertrouwen zullen veranderen. Deze politieke aankondiging had grote invloed op het marktsentiment in het land.

1p 21 Geef aan of het aangekondigde beleid van de president tot een negatief of positief marktsentiment leidt in het land. Motiveer je keuze.

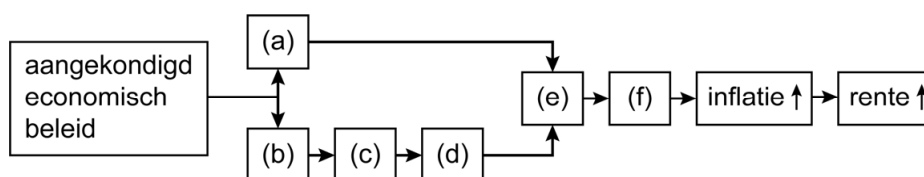
3p 22 Maak van onderstaand schema een economisch juiste redenering. Doe het als volgt:

- Schrijf de letters a tot en met f op.
- Schrijf achter elke letter het nummer van het juiste economische verschijnsel.

Kies uit:

- 1 belastingverlaging
- 2 besteedbaar inkomen stijgt
- 3 binnenlandse bestedingen stijgen
- 4 grenzen productiecapaciteit bereikt
- 5 investeringen in infrastructuur
- 6 particuliere consumptie stijgt

Oorzaak-gevolgschema economisch beleid

Door de aangekondigde belastingverlaging ontstaat er een overheidstekort.

- 2p **23** Leg uit dat een overheidstekort kan worden gezien als uitgestelde belastingheffing.

De aangekondigde belastingverlaging bestaat uit twee maatregelen. De eerste maatregel is het verlagen van het belastingtarief. De tweede maatregel is het verhogen van de inkomensafhankelijke algemene heffingskorting. Beide maatregelen staan in onderstaande tabel.

schijf	belastbaar inkomen	oud tarief	oude heffingskorting	nieuw tarief	nieuwe heffingskorting
1	\$ 0 - \$ 44.725	32%	\$ 1.250	20%	\$ 2.375
2	\$ 44.726 - \$ 95.375	38%	\$ 750	24%	\$ 1.350
3	\$ 95.376 - \$ 182.100	42%	\$ 500	32%	\$ 750
4	\$ 182.101 en hoger	48%	\$ 0	35%	\$ 0

- 2p **24** Bereken hoeveel belasting iemand betaalt bij een belastbaar inkomen van \$ 50.000 na de belastingmaatregelen.

Door de aanpassing verandert het gemiddelde belastingtarief van iemand met een belastbaar inkomen van \$ 40.000.

- 3p **25** Bereken de verandering van het gemiddelde belastingtarief in procentpunten van iemand met een belastbaar inkomen van \$ 40.000.
- 2p **26** Leg uit of de voorgestelde verhoging van de heffingskorting een nivellerend of denivellerend effect heeft op de secundaire inkomensverdeling.
- 2p **27** Leg uit dat de vraag naar arbeid kan stijgen als gevolg van de belastingverlaging.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.